

AL ODA KAYA KİLİSESİ

Özlem DOĞAN¹

Özet

Mut –Karaman karayolu üzerinde bulunan Al Oda Kaya Kilisesi, Mut’a 28 kilometre uzaklıktadır. Kilisenin bulunduğu kaya kompleksi, karayolunun yaklaşık 200 metre batısında, sarp bir sel yatağının sonlandığı dik bir uçurumun kenarında yer alır.

Kaya kompleksinin doğu ve batı bölümlerinde farklı boyut ve işlevlerde çok sayıda kayaya oyma mekan bulunmaktadır. Doğudaki ana girişten ulaşılan ve kompleksin merkezini oluşturan mekan, düzensiz bir forma sahiptir. Kabaca kuzey-güney uzanımlı bu mekan 18,56 x 12,54 metre boyutlarındadır. Kilisenin de içinde bulunduğu bu alanın farklı işlevlerde kullanılan bölümlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ana mekan olarak görülen bir orta bölüm, kuzeyinde on basamakla ulaşılan yükseltilmiş bir bölüm, güneyinde tek nefli bir kilise, doğusunda kuzey duvarı nişlerle hareketlendirilmiş ve mekana girişi sağlayan bir başka bölüm yer almaktadır.

Kaya mekanın duvarlarında ve tavanında fresko tekniğinde yapılmış geometrik ve bitkisel bezemeli süslemeler mevcuttur. Bu süslemeler İkonoklazma Dönemine tarihlendirilirken kilisenin batı duvarında yer alan figürlü bezemeler ise, ikonoklazma sonrasına tarihlendirilmektedir. Tavan ve duvarlarda görülen bu süsleme unsurlarının yanı sıra zeminde yer alan *opus teselatum* tekniğinde yapılmış mozaik döşeme, yapıdaki bir başka bezeme alanını oluşturur. Merkez alanın kuzeyinde geniş bir apsidal niş şeklinde düzenlenmiş mekana çıkışı sağlayan kayaya oyma basamakların üzerinde, bir ip bağlanabilecek biçimde açılmış delikler görülmektedir.

¹ Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı. E-mail: doganozlem666@gmail.com Orcid No: 0000-0002-0931-1097

Bu çalışma tarafımca gerçekleştirilmiş olan “Kilikia Bölgesi’nde Bulunan Bizans Dönemi Kaya Kiliseleri” başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Merdivenin önünde ve yan tarafında ise düzgün dairesel ve kare formlu, derinlikleri yaklaşık 0.30 metre olan oyuklar vardır.

Al Oda Kaya Kilisesi sahip olduğu mekan sayısı ve çeşitliliği ile küçük bir manastır kompleksi olarak nitelendirilebilir. Ana mekanın zeminde görülen ve MS III. yüzyıla tarihlendirilen mozaikler, yapının kilise olarak kullanılmadan önce de önemli bir mekan olarak kullanıldığını göstermektedir. Basamaklar üzerinde görülen bağlama delikleri ve zeminde yer alan düzgün oyuklar ise, kiliseye dönüştürülmeden önce pagan nitelikli bir işleve sahip olduğunu düşündürmektedir. Yapı olasılıkla Hıristiyanlığın bölgede yayılmasından sonra işlev değişikliği geçirmiş olmalıdır. Yapının duvar ve tavan bezemelerine göre de XII.-XIII. yüzyıla kadar kullanımı sürmüştür.

Anahtar kelimeler: Kilikia, Bizans, Kaya Kilisesi, İkonoklazma, Paganizm.

AL ODA ROCK- CUT CHURCH

Özlem DOĞAN²

Abstract

The rock cut church known as Al Oda is located on the Mut – Karaman highway at a distance of 28 km to Mut. The rock at which the church takes place lies 200 m west of the highway on the edge of a sharp vertical cliff.

At the eastern and western parts of the rock complex there are many rooms carved on the rock in various shapes and measures. The central room which is approached from the main entrance at the east has an unequal shape. This north-south oriented room measures 18.56 x 12.54 m. This space with various rooms in which the church is also located must have been used for different purposes. The central area which is accepted as the main part consists of an elevated part which is approached from the north via ten stairs; of a one naved church at the south and of an eastern room which is an entrance and has a niched northern wall.

There are decorations of geometrical and floral motifs applied in fresco technic at the walls and ceiling of this rock complex. These decorations are dated to the Iconoclastic Period and the figural decorations at the western wall of the church to a period after iconoclasm. There are also mosaics in *opus teselatum* technique on the floor. There are holes which allow ropes or cords to go through on the stairs carved to the rocks which lead to the space organised as an apsidial niche north of the central place.

The variety and number of rooms in the rock cut church of Al Oda can be explained with its being a small monastery complex. The mosaics of the main room being dated to the 3rd century AD shows that this complex was in use as an important place before the church was constructed. The holes which allow ropes or cords to go through or the clean cut hollow (recessed) floor point to the fact that this place functioned for pagan purposes before it was converted to a church. According to the wall and ceiling decorations the construction was in use till the 12th-13th centuries.

Key words: Cilicia, Byzans, Rock Cut Church, Iconoclasm, Paganism.

---

² PhD Student, Mersin University, Department of Art History. E-mail: doganozlem666@gmail.com Orcid No: 0000-0002-0931-1097

Giriş

Al Oda Kaya Kilisesi, Mut- Karaman karayolu üzerinde yer alan ve Mut'a (Klaudiopolis) 28 kilometre uzaklıkta olup Alahan'dan 3 kilometre sonra anayolun batısında yer alır. Yoldan yaklaşık 200 metre uzaklıkta oldukça sarp bir sel yatağının güneye doğru takip edilmesiyle manastır kompleksine ulaşılır. Sel yatağının manastıra ulaştığı noktada oldukça dik ve kayalık bir yar üzerinde yer alan kayaya oyulmuş basamaklar yardımıyla inilir. Basamakların sonlandığı noktada, sel yatağının yürüyüş için uygun olmayacak biçimde kayalık halde yaklaşık 50 metre kadar daha devam ettiği ve ardından bir uçurum ile sonlandığı görülür. Basamaklardan sonra sel yatağının doğusunda ve batısında doğal kaya oyuntularının işlenerek kaya mekanlarına dönüştürüldüğü görülür (Resim 1).

Resim 1: Kilisenin bulunduğu mekana gidiş yolu ve diğer mekanların görünümü

Sel yatağının batı yakasındaki patikadan güneye doğru ilerlendiğinde, kaya mekanların sonlandığı noktadan batıya doğru patikanın devam ettiği bir köşe yer alır. (Resim 1) Bu köşeden itibaren devam eden patikanın kiliseye ulaşan bölümünün duvarla desteklenerek düzgün bir yol haline getirildiği görülmektedir. Bu yol batıya doğru ilerleyerek kilisenin bulunduğu

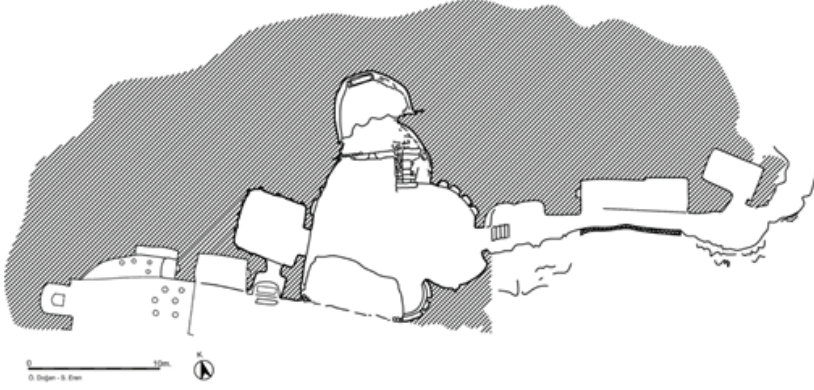
ana mekana bağlanır. Yolun sonundaki kapı 1,60 metre genişliğindedir. Üst tarafı yıkık olan kapının mevcut formu, olasılıkla kemerli bir formda yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Doğudaki ana girişten ulaşılan kayaya oyma mekan düzensiz bir forma sahiptir. Kabaca kuzey-güney uzanımlı bu mekan toplam olarak 18,56 x 12,54 m. boyutlarındadır (Resim 2, Plan 1)³. Mekana giriş sağlanan doğu bölüm 3,63 m. derinliğinde ve 7,17 m. genişliğinde kabaca yarım daire formu bir eksedradır. Eksedranın kuzeyinde dört adet eşit büyüklükte nişler yer almaktadır (Resim 3). Eksedranın batısında yaklaşık 10,77 x 9,12 m. boyutlarında kuzey-güney doğultusunda yamuk dörtgen formu bir ana mekan yer alır. Ana mekanın kuzeydoğusunda yer alan on basamaklı bir merdiven ile kuzeydeki diğer eksedraya ulaşılır (Resim 4). Mekanın batısında yer alan 2,42 m. genişliğindeki bir kapı açıklığı ile batıya oyulmuş olan bir diğer mekana bağlantı sağlanmıştır. Bu kapının kuzey kısmında 1,15 x 1,15 m. ölçülerinde ve 0,30 m. derinliğinde kemerli bir duvar nişi bulunmaktadır.

Resim 2: Al Oda genel görünüş. Gough 1957: 155.

³ Mevcut plan, Özlem Doğan ve Sultan Eren tarafından Gough planından revize edilerek eklemeler yapılmıştır.

Plan 1: Yapılaşmanın batı bölümünde yer alan mekanların planı.

Dörtgen mekanın kuzeyinde 4,40 m. genişliğinde ve 4,01 m. derinliğindeki yarım daire formlu eksedranın zemin kotu, ana mekanın kotundan 2,25 m. yüksektir. Eksedranın kuzeyinde, yayın yaklaşık olarak ortasına gelecek şekilde 1,85x0,60 m. ölçülerinde ve 0,60 m. derinliğinde kayadan oyulmuş bir mezar bulunmaktadır. Mezarın kapağı ise bugün yerinde değildir. Mezarın iki yanında, yay boyunca devam eden bir seki kısmen tahrip olmuş olmakla birlikte, görülebilmektedir.

Resim 3: Mekana giriş sağlanan doğu bölüm.

Resim 4: Kuzey mekan.

Resim 5: Kilisenin bulunduğu güney bölüm.

Dikdörtgen mekanın güney bölümünün doğusunda, doğudaki büyük eksedranın duvarı ile birleşen bir apsis vardır. Apsis yayının ortasında ka-

yaya oyma 0,70 m. genişliğinde kathedra ve iki sıradan oluşan syntronon görülmektedir. Syntrononun alt basamağı 0,38 m., üst basamağı ise 0,46 m. yüksekliktedir. Bu basamakların derinliği ise yaklaşık 0,36 metredir. Apsis ve içinde barındırdığı litürjik elemanlar nedeniyle mekanın kilise olarak kullanılan bölümü ana mekanın güney kısmı olmalıdır (Resim 5). Kilise zemininin güney bölümü yaklaşık olarak apsis ekseninden itibaren tamamen yıkılmış durumdadır. Aynı şekilde güney duvarı da bugüne ulaşmamıştır. Ana kayanın güney bölümünün üst kotlarının yarım daire şeklinde oyulmuş olması, bu bölümde kilisenin kemerli bir duvar örgüsü ile dışarıya kapatıldığını düşündürmektedir. Günümüze gelmiş olan zemin kalıntılarında da bunu anlamak mümkündür.

Ana mekanın batısında bulunan mekanın kapısı güney köşeden 3,33 m. uzaklıktadır. Dikdörtgen formu kapı açıklığının üstünde kuzeye doğru kaymış olarak işlenmiş bir kemer formu yer almaktadır. 5,00 x 5,00 metre ölçülerindeki kare planlı bu mekan, ana mekandan yaklaşık 0,60 m. daha yüksektedir (Resim 6). Kapı açıklığı içinde görülen yuvalar, açıklığın ahşap bir kapı ile kapatıldığını göstermektedir. Mekanın güney duvarında, güneydoğu köşeden 0,80 m. uzaklıkta, 1,42 m. genişliğinde bir açıklık yer almaktadır. Güneye doğru toplam 2,60 metre derinliğindeki bu açıklık yaklaşık 1,00 metreden itibaren iki yana doğru genişletilerek toplamda 2,20 m. genişliğe ulaşmaktadır. Açıklığın güney ucunda kaya yüzeyi yarım daire kemerli bir formda kesilmiştir. Mekanın kuzey, güney ve batı duvarlarında birbirleri ile aynı seviyede olan hatıl yuvaları görülür (Resim 7). Kuzey duvarında dört adet hatıl yuvası bulunmaktadır. Bu yuvalar birbirlerine sırasıyla 1,05 m., 0,98 m., 1,40 m. uzaklıktadır. En batıda bulunan yuva zeminden 0,30 m. en doğuda bulunan ise 0,60 m. zeminden yüksektir. Ancak yaklaşık 0,15x0,25 m., 0,15x0,20 m. iç ölçülerine sahip bu açıklıkların her biri aynı seviyededir. Güney duvarda ise beş hatıl yuvası yer almaktadır. Bu deliklerin birbirine olan uzaklığı 0,95 m., 1,00 m., 0,70 m., 1,10 m.'dir. Zeminden yükseklikleri ise 0,44 m. olup aynı hatta yer almaktadırlar. Bu yuvaların iç ölçüleri ise 0,12x0,15 metredir. Batı duvarında da beş adet yuva yer almaktadır. Birbirlerine sırasıyla 0,70 m., 0,88 m., 1,05 m. ve 0,80 m. uzaklıktadır. Zeminden 0,40m. yükseklikte olup aynı hatta yer almaktadır. Bu delikler, 0,17x0,15 m. iç ölçülerine sahiptir.

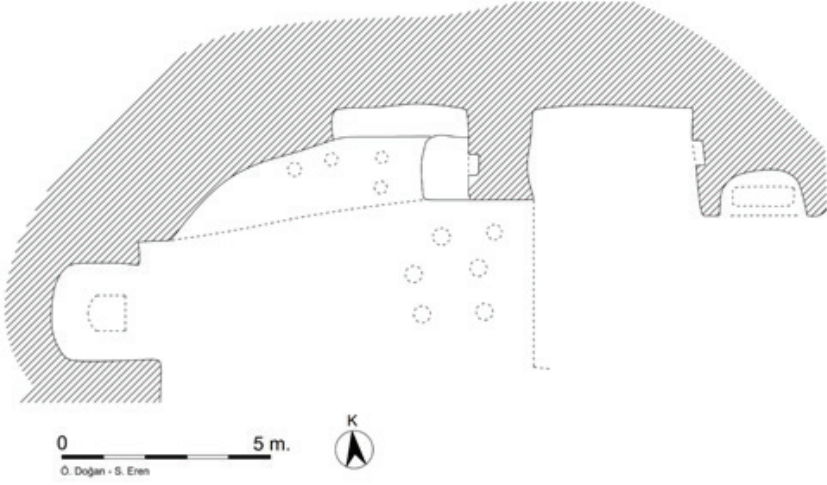

Resim 6: Batı odası giriş kapısı.

Resim 7: Batı odası iç mekanda yer alan yuva. detayı.

Plan 2: Kilisenin batı dış kısmında yer alan mekanlar. (Çizim: Ö. Doğan, S. Eren)

Resim 8: Batı dış kısmında yer alan keşiş hücresi.

Kilisenin batı dış kısmında, güneye doğru uzanan kaya kütleinin içine oyulmuş mekanlar vardır (Plan 2). Bu mekanlara kilisenin yıkılmış olan güney bölümünden geçiş sağlanır. Birkaç metre sonra kuzey duvarda, hemen hemen aynı doğrultuda olup biri altta biri üstte yer alan iki adet

mezar bulunur. Mezarların yapıldığı kaya parçasının devamında düzgün şekilde oyulmuş dikdörtgen formlu bir oda vardır. Bu odanın doğu duvarında bir adet niş yer almaktadır. (Resim 8). Odanın batısında ana kayanın daha düzgün hale getirilmesiyle oluşturulmuş bir zemin görülür. Düzgün zeminli mekanın kuzey bölümünde bir sekinin yer aldığı görülür. Bu mekanın düzeltilen zemininde birbirleriyle yakın mesafede yaklaşık 0,30 m. çapında, 0,01 m. derinlikte daire formlu yuvalar vardır (Resim 9, Resim 10). Düzgün zeminli bu mekanın batısında güneye doğru uzanan olasılıkla işlik olduğu düşünülen bir başka mekan yer alır (Resim 11). Mekan küçük boyutlu olup, 2,75 x 2,40 m. ölçülerine sahiptir. Bu mekan ile bağlantılı bir üst kat olduğu hem dıştan bakıldığında hem de alt mekanın güney köşesinde yer alan akıtma bölümü açıklığından görülür (Resim 12, Resim 13). Üst bölüme giriş günümüzde sağlanamamaktadır. Alt mekanda üst kattan gelen sızının biriktirildiği bir biriktirme havuzu görülür (Resim 14). Bu havuz alt mekanın içinde 0,88 x 0,80 m. ölçülerinde olup 0,48 m. derinliğe sahiptir. Ana kayaya yapılmış olan bu biriktirme havuzunun yüzeyi sıvanmıştır.

Güneye doğru devam eden ana kayanın oyularak mekanlara dönüştürüldüğü görülse de günümüzde yıpranmadan dolayı erişim sağlanamamaktadır.

Resim 9: Düzgün zeminli mekan

Resim 10: Düzgün zeminli mekanın zemininde yer alan izler.

Resim 11: İşlik

Resim 12: İşlik üst kat.

Resim 13: Akıtma bölümü.

Resim 14: Biriktirme havuzu.

Süsleme: Ana kayanın belirli ihtiyaçlar doğrultusunda oyularak bölümler oluşturulduğu görülür fakat Al Oda da mimari formdan daha çok süslemeler dikkati çekmektedir. Genel itibariyle günümüze gelen bu bezemeler; tavanda, duvarlarda ve nişlerde yer almaktadır. Bu süslemelerin tavan boyunca farklı biçimlerde devam ettiği ve bazı bezemelerle de kuzey, güney(kilise), doğu ve merkezi mekanı birbirinden ayırdığı görülür. Doğudaki ve ana mekandaki süslemeler yıpranmış olsa da desenleri, renkleri hakkında bilgi verilebilir.

Güneyden kuzeye tavadaki bezeme kompozisyonu şu şekildedir; güney mekan (kilise) tavanındaki bezemelerin çevresini ikili örgüden oluşan bir bordür çevrelemektedir. (Resim 15) Bu mekanı çevreleyen bordür ile kilisenin diğer mekanlardan ayrıldığı görülür. Bordürün içinde dairelerin dört bir kenarından iç içe geçmesiyle ve birbirine düğümlenmesiyle büyük formlu dört yapraklı madalyonlar oluşturulmuştur. Bu dairelerin içinde de dört bir yandan düğümlenmiş daha küçük formlu bir daire yer alır. Küçük formlu dairenin içinde ise bir kare form içerisinde dört yapraklı rozet bulunur. Bu bezemeler siyah zemin üzerine sarı, kırmızı, yeşil ve beyaz renkler kullanılarak yapılmıştır. Kilisenin tavanını neredeyse tamamen kaplayan büyük boyutlu bir haç bulunmaktadır (Resim 17). Günümüze tamamı gelememiş olsa da batı kolunu, kuzey ve güney kollarının bir kısmını görmek mümkündür.

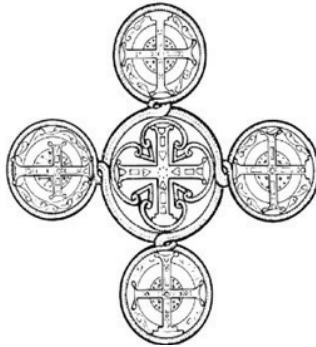

Resim 15: Kilise tavanını çevreleyen çift sıra bordür ve çizimi

Resim 17: Kilise tavanında yer alan haç ve süsleme detaylı çizim.

Ana mekan tavanında ise sekizgen ve karelerin birleşmesinden meydana gelmektedir. Sekizgenlerin köşelerine yerleştirilmiş altıgen formların içerisine, kıvrık dallardan oluşan çizgisel bir bezeme, küçük yuvarlakların yer aldığı bir bordür ve sekizgenlerin merkezindeki kare içinde de dört yapraklı çiçekler (veya kolları ilmek şeklinde olan haç) betimlenmiştir. Sekizgenlerin aralarındaki karelerin içlerinde ise baklava şekilleri ve altı veya dört kollu çiçek/haç şekilleri vardır. Bu kompozisyondan sonra farklı renklerde küçük yuvarlaklardan oluşan bir fon üzerinde, ortadaki büyük diğer dört tanesi daha küçük formda oluşturulmuş madalyonlar vardır. Bu madalyonlar ortadaki büyük madalyona düğümlerle bağlanmıştır. Ortadaki büyük, yanlarda daha küçük madalyonlardan oluşan düzenleme de uzaktan bakıldığında bir haç oluşturduğu görülür (Çizim 1, Resim 18). Bu kompozisyonun batı kısmında tonozun alt bölümünde birbiriyle geçmeler yapan sekizgenlerden oluşan bir kompozisyon bulunur.

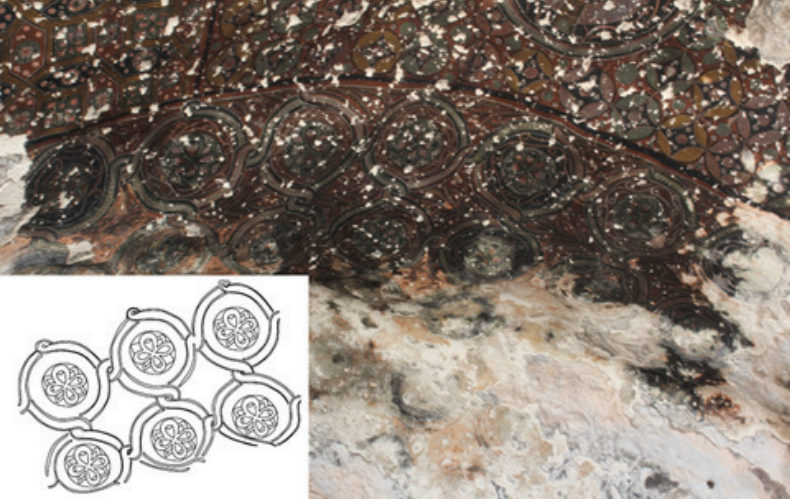

Çizim 1: Ana mekan tavan süslemesi. Thierry, 1976:98

Resim 18: Ana mekan tavanında yer alan süsleme ve çizimi.

Tavanın kuzeyinde bir bölümü tahrip olmasına rağmen deseni anlaşılabilen dört yöndeki düğümlerle birbirine bağlanan madalyonlar işlenmiştir (Resim 19). Madalyonlarla ana mekanın kuzey mekandan ayrıldığı görülür. Bu madalyonların içlerinde dört yapraklı çiçekler vardır. Bu kompozisyon kuzeyde mezarın bulunduğu basamaklarla ulaşılan kısmın tavanına kadar devam etmektedir.

Resim 19: Kuzey mekan ayrımında yer alan iç içe geçmiş madalyon ve çizimi.

Doğudaki giriş bölümünün batı tavanı kilisede olduğu gibi çift sıra bordürle diğer mekanlardan ayrılmıştır (Resim 20). Bordürden sonra mekan doğuya doğru birbiriyle düğümlü geçmelerle birleşen büyük ölçülerde kareler vardır. Karelerin bazıları dokuz parçaya ayrılarak küçük kareler oluşturulmuş ve içerisine geometrik bezemeler işlenmiştir. Bir başka formu ise karelerin içerisine madalyonların yapılmasıyla oluşturulmuştur. Yapı yangın geçirdiğinden bu bölümde yer alan diğer ayrıntılar farkedilmemektedir.

Resim 20: Doğu mekanın çift sıra bordürle ayrımı ve çizimi.

Batı duvarın ve batıdaki odanın giriş kemerinin üst kısmında da bezemeler mevcuttur. Giriş kemeri kırmızı ve siyah bordür çizgisiyle çevrelenmiş olup, üç sıra iç içe zikzak formunun işlenmesiyle oluşturulmuştur. Her bir zikzak formu iki ayrı renkten yapılmış olup sırasıyla, beyaz, kırmızı renkle, yeşil, siyah renkle birleştirilmiştir. Kemer içinden kemer alınlığına üç sıra kontur çizgisiyle geçilmiştir. Kemer alınlığında da iki sıra dairesel çizgiden oluşturulan ve bu çizgilerin içi daha küçük formu bezeme yer almaktadır. Dairelerin dört yandan birbirine geçmesiyle oluşturulan dört yapraklı bezemeler görülür. Dairelerin en iç kısmında merkezden dışa doğru büyüyen etrafı daha küçük noktalarla hareketlenmiş bezeme yer alır (Resim 21). Batı duvarın kuzey bölümünde üçgene yakın bir şekil gösteren

küçük nişin kemeri kırmızı renkte zikzak bezemeyle çevrelenmiş olup kemerin iç kısmında stilize kıvrık dallar görülür. Niş içinde damlalı tipte bir haç ve yazılar mevcuttur. Büyük nişin içinde ise bir kompozisyon olduğu kalıntılardan anlaşılrsa da yıpranmadan dolayı günümüze gelmemiştir.

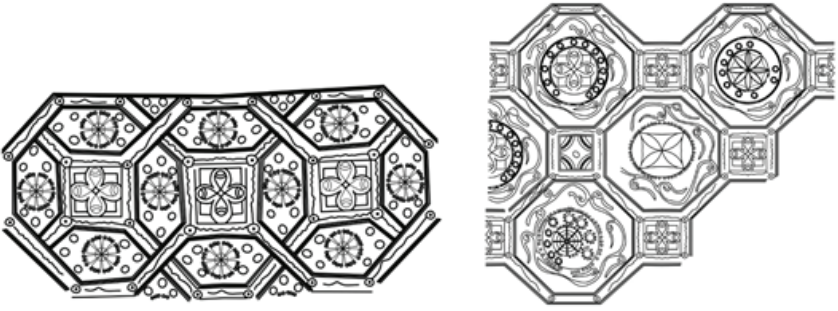
Resim 21: Batı odası giriş kemerinde yer alan süsleme detayları.

Batı odası kapı kemerinin kuzeyinde, tonozun alt kısmında bir yazı kuşağı uzanmaktadır. Yazı kuşağının altında birbirine geçmiş madalyonlardan oluşan bir bordür yer almaktadır. Bu bordürün altında duvarın alt bölümünde büyük boyutlarda sekizgenlerden oluşan bezeme duvar yüzeyini kaplamaktadır. Sekizgen formların iç kısmında ve birbirine bağlanırken geometrik bezemeler yer aldığı görülür (Resim 22, Çizim 2).

Resim 22: Batı duvarı kuzey kısmında yer alan süsleme detayları

Çizim 2: Kilisenin batı duvarında ve doğu tavan kısmında yer alan sekizgen formların çizimi.

Batı odasının kapısının güneyinde kilisenin de batı duvarı kullanıldığı düşünülen bölümde, kilisenin diğer süslemelerinden daha farklı iki dikdörtgen pano dikkati çekmektedir. Kızıl- kahverengi bordürle ayrılmış olan bu süslemelerde kullanılan renklerin diğerlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Mavi tonların kullanımı daha fazla göze çarpmaktadır. Daha geç dönemlerde yapılmış İncil'den konuların yer aldığı sahnelerin olduğu düşünülse de zarar görmüş olması konuların ayırt edilmesini zorlaştırır. Freskoların yer yer dökülen sıvalarının altında, yuvarlak madalyonlar

içinde haçların olduğu çokgenler görülmektedir. Batı odasının girişinin de bulunduğu bu duvarın her iki yanının geometrik bezemelerle kaplandığı anlaşılmaktadır (Resim 23).

Resim 23: Kilise alanının batı duvarında görülen figürlü süslemeler.

Yapıların tabanında döşeme mozaikine ait izler görülmektedir. Döşeme, siyah, sarı, gri, kızıl-kahve ve beyaz tesseralardan oluşmaktadır. Ana mekan döşeme mozaikçi yan yana sıralanan 1.99 m. büyük dairelerden oluşmaktadır. Bu dairenin etrafında ise ikili örgüden oluşan bir bordür yer almaktadır. Zemin mozaikinin kalıntıları kilisenin bulunduğu zemine kadar devam ettiği görülmektedir.

Değerlendirme: Ana kayanın düzensiz şekilde oyulmasıyla yapılan bu kompleks; bir orta mekan, doğu bölümü, batı odası, güneyde tek nefli bir kilise ve kuzey üst mekandan mevcuttur. Gerek mimari formu gerekse süslemesiyle bölgede benzerine rastlanmamıştır. Yıpranmalardan kaynaklı yapının etrafında bulunan bölümlerin işlevi net olarak söylenemese de belirli öneriler getirilmiştir. Bunun yanı sıra pagan döneme ait olduğu düşünülen izler gözlenmiştir. Yerinde incelemeler esnasında İkonoklazma sürecinde yapılmış olan gösterişli duvar ve tavan süslemelerinin belirli formlarıyla da mekanlar arası sınır belirlendiği görülmektedir.

Kilisenin bulunduğu mekana giden yolun doğu ve batı bölümlerinde bulunan mekanların ortasından bir sel yatağı geçmektedir. Mekanlar birbiriyle bağlantılı olacağı düşünülse de günümüzde bir geçiş yolu görülmemiştir. Bu yüzden de olasılıkla ahşap malzemedan olan bir köprü ile geçiş sağlandığı düşünülmektedir.

Kaya mekanlarının sonlanıp batıya doğru patika yolun devam ettiği bölümün başlangıcından kilisenin bulunduğu ana mekana kadar olan bölümde yaklaşık olarak aynı ölçülerde yan yana üç adet oda bulunur. Küçük formlu bu odaların keşiş hücresi olarak kullanıldığı düşünülür. Benzer form kaya kompleksinin dış uzantısının olduğu kısımda da mevcuttur.

Bu küçük boyutlu mekanların önünden kilisenin bulunduğu ana mekana bağlanan bir patika yol geçmektedir. Bu yolun güney bölümünde kalan duvar izlerinden yola çıkarak bu cephenin duvarla örüldüğü düşünülür. Patika yoldan ana mekanın doğu bölümüne giriş sağlanır. Bu bölümün kuzey duvarında zeminden yaklaşık 1,50 m. yükseklikte ve hemen hemen aynı ölçülerde dört adet niş bulunmaktadır. Bu nişlerin işlevi kesin olarak bilinmemektedir. Nişler bölgelerde bulunan yapılarda incelendiğinde yapıyı süslemek, mekanı genişletmek ve yerden yüksek olmalarından dolayı oturma alanı olarak kullanılmıştır. Fakat bu mekanda bulunan nişlerin zeminden yüksek seviyede olması ve çok fazla derinliğe sahip olmamasından dolayı oturma alanı olarak kullanıldığı düşünülmemektedir. Bu nişlerin daha çok süs eşyalarının asıldığı bir alan olduğu düşünülmektedir.

Ana mekanın batı kısmında bulunan duvarda ise kemerli küçük boyutlu niş mevcuttur. İncelenen örneklerde kilise içinde olasılıkla litürjik malzemelerin koyulması için yapılan kemerli nişlerin benzer örnekleri Kapadokia Bölgesi'nde Göreme 4b No'lu Kilise, Tavşanlı Kilise, Soğanlı 33 No'lu kiliselerde görülmektedir (Levy, 2015: Pl 16,2; Pl 194,1; Pl 276,4.)

Mekanın yarım kubbe formunda oyulmuş kuzey bölümüne çıkan on basamaklı bir merdiven vardır. Bu merdivenin basamaklarının bulunduğu bölümün batı zemininde 0,25x 0,25 m. ölçülerinde 0,15 m. derinliğinde kare yuva vardır. Kare yuvanın kuzeyinde ise, 0,40 m. çapında ve 0,20 m. derinliğinde içe doğru daralan dairesel bir yuva yer alır (Resim 24). Merdivenin ilk basamağının güneyinde ise 0,30 x 0,30 m. dış ölçüsü ve onun içinde de 0,20 x 0,18 m. ölçülerinde yuva bulunmaktadır. Bu iç içe geçmiş formdaki

yuvanın 0,23 m. derinliği vardır (Resim 25). Merdivenin ilk basamağının köşesine açılmış bir delik görülür (Resim 26). Bu kalıntılar incelendiğinde daha önceki dönemlerde kullanılan litürjik malzemelerden kalan izler olduğu düşünülmektedir. Bu izlerden yola çıkarak kilisenin daha önceki dönemlerde pagan inancına sahip kişiler tarafından kullanıldığı söylenebilir.

Resim 24: Kuzey bölümün batı zemininde yer alan yuvalar.

Resim 25: Kuzey mekan ilk merdiven basamağının güneyinde bulunan zemin izi.

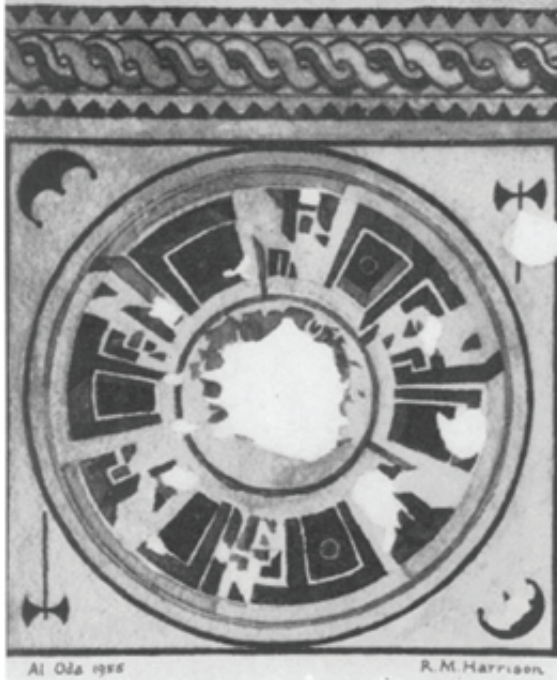
Resim 26: Kuzey mekan merdiven ilk basamağında yer alan oyuntu.

Döşeme mozaikleri yan yana sıralanmış 1.99 m. çapındaki dairelerden oluşmakta olup dairelerin merkezinde yuvarlak içinde tahrip olmuş fakat kabarık veya yele şeklinde olabileceği düşünülmektedir. Eğer yele ise burada bir aslan olacağı ve bununda İncil yazarlarından Markos'un sembolü olabileceği düşünülebilir (Gough, 1957: pl.XI b., Köroğlu, 1994: 112). Dairelerin dört tarafına yerleştirilmiş çift balta⁴ ve ay balta motifleri vardır. Dairelerden birinin köşesinde nar olabileceği düşünülen stilize formda farklı bir bezeme de bulunmaktadır (Gough, 1957: XII.). Ay balta motifi Antakya döşeme mozaiklerinde sıklıkla kullanılan bir desendir.⁵ Kare içinde bulunan bu desenlerin etrafında testere dişi formlu bezeme arasında ikili örgüden oluşan bir bordür yer almaktadır (Resim 27, Resim 28). Zeminde yer alan yuva izleriyle birlikte yapıda *opus teselatum* tekniğinde yapılmış mozaik döşeme de erken dönem izleri taşıdığını düşündürmektedir.

⁴ Levi, 1947: II, pl. CVII a ve e'de bulunan kompozisyonlarda çift balta tasvirleri vardır.

⁵ Levi, 1947: pl.XXVII a.

Resim 27: Zemin mozaïği rekonstrüksiyon, Gough, 1957: XIb.

Resim 28: Zemin mozaïği kare içinde yer alan dairesel ve geometrik bezemeler ve çift sıra bordür.

Dikdörtgen mekanın kuzeyinde merdivenle girişi bulunan kuzey mekanın kuzeyinde kayaya oyulmuş mezar kalıntısı bulunmaktadır. Gough bu mezarın, manastırın kurucusu veya önemli bir adamına ait olabileceğini düşünmektedir (Gough, 1957: 155).

Dikdörtgen mekanın güney bölümünde yer alan kilisenin apsis kısmında, iki basamaklı synthronon ve onun tam ortasında apsis duvarına bitişik olan kathedra bulunmaktadır. Bunun örnekleri Kilikia Bölgesi'nde Aksıfat Kaya Kilisesi'nde mevcuttur (Doğan, 2021: 45). Benzer örnekler Kappadokia Bölgesi'nde de mevcuttur. Çavuşin, Vaftizci Yahya (5-6. yüzyıl), Göreme, Durmuş Kadir (6-7.yüzyıl) kiliselerinde kathedra bulunan fakat iki değil tek basamağa sahip synthronon düzenlemesi bulunmaktadır. Kathedrası olmayıp sythrononu bulunan örnekler ise, Mavruca 3 No'lu kilise, Güllü Dere 3 No'lu kilise, Zelve 6 No'lu kilisedir. Kathedrası olmayan bu yapılar ikonoklast öncesi döneme tarihlenirken, kathedra bulunan yapıların 6-8. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Teteriatnikov, 1996: 38). Phrygia Bölgesi'nden örneklerine baktığımızda Ayazın G Kilisesi tek basamaklı synthronon ve ortasında kathedra bulunmaktadır (Evcim, 2015: 100).

Dikdörtgen mekanın güney bölümünde yer alan kilisenin güney bölümü günümüze gelememiştir. Ana kayanın güney bölümünün üst kotlarında görülen yarım daire şeklindeki oyma bölümler kilisenin kemerli bir duvar örgüsüyle kapatıldığını düşündürmektedir. Ancak, kilisenin güneybatısında yer alan dış mekanlarla tek bağlantının, topografik nedenlerden dolayı, buradan olması gerektiği düşünüldüğünde, bu duvar üzerinde bir kapı açıklığının ve muhtemelen pencere açıklıklarının olması gerektiği düşünülebilir.

Ana mekanın batısında bulunan kare planlı odanın işlevi tam olarak bilinmese de kuzey duvarda dört, güney ve batı duvarında beşer adet olan yuva izlerinin zeminden yükseklikleri, zeminin doğuya doğru eğimli olmasından dolayı eşit değildir. Ancak kendi içlerindeki seviye uyumu, mekanın içinde üç yönden dolaşan ahşap bir oturma sırasının varlığını akla getirmektedir. Gerek izlerden gerekse mekanın kiliseye olan yakınlığından dolayı bu bölümün *trapeza* (Ousterhoud, 1998: 53) olarak kullanılmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Trapezaların kiliseye yakın olma sebebi, kilisede başlayan manastır ritüelinin yemekhanede devam edip burada

sonlanmasından kaynaklıdır. Kilise narteks bölümünde yapılan yapılan dua sonrasında rahip, başkeşiş ve keşişler ve misafirler buradan çıkarak yemekhaneye ilerler ve ritüel burada bitmektedir. Ortak yenen yemek liturjinin son parçası olmaktan dolayı önem taşımamasından dolayı yemekhaneler kilisenin ana girişi yakın bölümlerde konumlanmaktadır (Kazhdan-Johnson, 1991: 2109). Bunun dışında önceki dönemlerde kült ile ilişkili törenlerde ve kutlamalarda yemek yenilen *deipnesterion* olarak kullanılmış olabilir. Bu duruma örnek Aksu Zindan Mağarası verilebilir (Alp, 2013: 126). Batı odasında aynı hizada bulunan yuvaların dışında güney ve batı duvarın üst kotlarında daha küçük yuvalar yer almaktadır. Bu yuvalara aydınlatma gereçlerinin koyulduğu düşünülmektedir.

Kilisenin batı dış kısmında, güneye doğru uzanan kaya kütesinin içine oyulmuş mekanlar vardır. Bu mekanlara kilisenin yıkılmış olan güney bölümünden geçiş sağlanır. Birkaç metre sonra kuzey duvarda, hemen hemen aynı doğrultuda olup biri altta biri üstte yer alan iki adet mezar bulunur. Mezarların yapıldığı kaya parçasının devamında düzgün şekilde oyulmuş dikdörtgen formlu bir oda vardır. Bu odanın doğu duvarında bir adet niş bulunur. Bu bölüm diğer keşiş odalarıyla benzerlik göstermektedir. Bundan dolayı keşiş hücresi olabileceği düşünülür. Odanın batısında ana kayanın daha düzgün hale getirilmesiyle oluşturulmuş bir zemin görülür. Düzgün zeminli mekanın kuzey bölümünde bir sekinin yer aldığı görülür. Bu mekanın düzeltilen zemininde birbirleriyle yakın mesafede yaklaşık 0,30 m. çapında, 0,01 m. derinlikte daire formlu yuvalar vardır. Buradaki bölümün malzemelerin biriktirildiği bir depo ve mutfak alanının olabileceği düşünülmektedir. Kayseri Ağırnas Vadisi'nde bulunan depo zemininde bulunan izler benzerlik göstermektedir (Karakaya, 2014: 350, çizim 10).

Düzgün zeminli bu mekanın batısında güneye doğru uzanan olasılıkla işlik olduğu düşünülen bir başka mekan yer alır. Mekan küçük boyutlu olup, 2,75 x 2,40 m. ölçülerine sahiptir. Bu mekan ile bağlantılı bir üst kat olduğu hem dıştan bakıldığında hem de alt mekanın güney köşesinde yer alan akıtma bölümü açıklığından görülür. Üst bölüme giriş günümüzde sağlanamamaktadır. Alt mekanda üst kattan gelen sıvının biriktirildiği bir biriktirme havuzu görülür. Bu havuz alt mekanın içinde 0,88 x 0,80 m. ölçülerinde olup 0,48 m. derinliğe sahiptir. Ana kayaya yapılmış olan bu biriktirme havuzunun yüzeyi sıvanmıştır. Bahsedilen işliğin bir şarap işliği

olduğu düşünülmektedir. Mekanın üst katında bulunan ezme düzleminin dar ve çok büyük boyutlu olmamasından dolayı zeytinyağı ışığı olabileceği düşünülmemektedir.

Süsleme: Düzensiz planlı bu dikdörtgen yapıda süslemeler kilise ve yan mekanlarında devam etmiştir. Bu bakımdan bu dikkat çekici yapının süslemeleri hem bölge içinde hem de bölgeler arası örneklerle değerlendirilecektir.

Ana mekanda bulunan dört yönden birbiri içine geçen dairelerin kesiştiği noktada oluşan bir düğüm ve dairelerin merkezinde Malta Haçı yer alırken bir tanesinde Kutsal ruhu simgeleyen güvercin tasviri bulunmaktadır (Köroğlu,1994:108). Güvercin tasviri günümüzdeki incelemede görülmemiştir.

Malta Haçı'nın buna benzer kullanımı Kappadokia Bölgesi'nde bulunan Mustafapaşa, Hagios Basileios Kilisesi apsis yarım yuvarlağının kemere yakın üst kısmında üç madalyon birbirine geçerek bağlanmıştır. Her bir madalyonun içerisinde de Malta Haçı yer almaktadır (Köroğlu, 1994: 83). Thierry, Yaprakhisar, Davullu Kilise ile de yapının benzerlik gösterdiğinden bahsetmektedir (Thierry, 1976: 82). Malta Haçı'nın bir diğer kullanımı yine Kappadokia Bölgesi'nden Göreme, 13b No'lu Kilise'nin apsisinde yer almaktadır (Levy, 2015: pl 8,2). Dairelerin kesiştiği noktada birbirine düğümlenmesi örneğinin benzerini de Kappadokia Göreme, 11 No'lu kilise de görülmektedir (Levy, 2015: pl 29,3).

Ana mekan tavan kısmının güneyinde Malta Haçlarından sonra, sekizgen ve karelerin birleşmesinden oluşan geometrik bezemelerle devam etmektedir.⁶ Sekizgenlerin aralarındaki karelerin içlerinde baklava, altı veya dört kollu çiçek veya haç denilebilecek şekillerden oluşmaktadır. Geometrik bezemelerin en iç kısmında yer alan kare içerisinde dört yapraklı çiçek formunun benzeri Kızılgeçit Kaya Kilisesi'nde apsis tavanında da görülmektedir (Yıldırım-Doğan, 2020: 169).

Sekizgen panellerin içine daire ve sonrasında dört veya altı yapraklı rozetlerin kullanımı Kilikia Bölgesi'nde Silifke, Narlıkuyu, Tarsus, Anamur da bulunan mozaiklerde örneklerini görmek mümkündür. Kilika

⁶ Bu kompozisyon Machouka Kilisesi döşemesinin kuzeybatısındaki dikdörtgen panodaki bordürde de bulunmaktadır. Levi, 1947: 367-369 c.I

Bölgesi'nden sonra Bergama ve Priene mozaiklerin de de görülmektedir (Şahin, 2004: 30-35). Anadolu dışı örneğini incelediğimizde Ürdün, Rihab Aziz Prokopios Kilisesi'nde insitu halinde bulunan dört yapraklı bezeme kilisede bulunanlarla benzerlik görülmektedir (Silkatcheva, 2018: 392).

Ana mekan tavan süslemesindeki sekizgen formlu bezemelerden sonra farklı renklerde küçük yuvarlaklardan oluşan bir fon üzerinde ortadaki büyük diğer dört tanesi küçük madalyonlar bulunmaktadır. Bu madalyonlar orta kısımdaki küçük madalyonlara düğümler ile bağlanmaktadır. Özellikle birbiri üzerine geçmiş dairelerden oluşan süslemeler Antakya döşeme mozaiklerinde sıklıkla görülmektedir. Dionysos ve Ariadne Evi'nde 3 nolu odada ve diğer evlerde uygulanmıştır. Bu döşeme mozaikleri genelde ikili örgüden oluşup Al Oda'da görülen bordürler ile çevrelenmektedir (Levi, 1947: pl.IX a, c.II; Dosogne, 1987: 332, çizim 8). Büyük madalyonun dört tarafındaki küçük madalyonlar içine damlalı tipte haç ve konsantrik halkalar betimlenmiştir. Madalyonların bu görüntülerine Kappadokia, Güllüdere 5 No'lu ve Cemil Hagios Stephanos şapelleri örnek verilebilir (Restle, 1969: 343, 409-413). Anadolu dışından Ürdün, Kastron Mefaa'da bulunan Aziz Stephen Kilisesi (M.S 8. yy) zemin mozaığında kare ve yuvarlak geometrik bezemelerden oluşan kısmı örnek verilebilir (Piccirillo, 2008: 219).

Ana mekanın güneyinde bulunan kilise tavanındaki bezemelerinde dört yapraklı çiçek bezemesini doğrudan değil dairelerin iç içe geçmesiyle aralarında yaprak formu görülmektedir. Benzer örneğini duvar resminden çok mozaiklerde karşımıza çıkmaktadır. İsrail'in kuzeyinde, Taberiye Gölü'nün batısında yer alan Sepphoris Antik Kenti'nde bulunan 5. yy tarihli kilisenin zemin mozaığında görülmektedir (Weiss-Netzer, 1996: 86).

Doğudaki giriş bölümünün tavanında birbiriyle düğümlü kareler vardır ve bu karelerin içi ya dokuz kareye bölünerek daire ve farklı çizgisel form verilmiş ya da daireler içinde dört yapraklı madalyonlar işlenmiştir. Etrafı daire ile çevrelenerek siyah, yeşil, sarı, kırmızı renkleri kullanılmış olan dört yapraklı bezemeler yapının birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu motifin en iyi örnekleri daha erken tarihlere gitmekle birlikte Roma Dönemi'nde sıklıkla görülmektedir. Assos, Korinthos, Pompeii, Pella, Palatitza, Teramo'da görülmektedir. Kilikia Bölgesi'nde Silifke, Tarsus ve Anamur mozaiklerinde de görülmektedir (Şahin, 2004: 31). Ürdün'ün Irbid ilinden, kare ve yuvarlak geometrik bezemelerin birbirine düğümlen-

mesiyle oluşan bir kilise mozaïği yapıyla benzerlik açısından örnek olarak verilebilir (Silkatcheva, 2011: 391).

1955 yılında kazı çalışmaları yürütülürken çıkan yangında kilisede bulunan bazı bezemeler kararmıştır (Gough, 1957: 157). Bu durumdan dolayı ayrıntılar çok farkedilmese de girişin doğusundaki madalyonların birinin içerisinde boğa başının bulunmasıdır (Gough, 1957: 156). Boğa dört İncil yazarlarından biri olan Aziz Lukas'ın sembolüdür. Kilisenin tavanının güneyindeki güvercin ve boğa başı tek figürlü tasvirlerdir (Koroğlu, 1994: 110). Bu figürlü tasvirler incelemelerimiz esnasında görülememiştir.

Kilisenin batı odasına giriş kapısında bulunan kemerin etrafını çevreleyen zikzak formlu bezeme Kappadokia, Göreme, 29a No'lu yapıda daha belirgin şekilde görülmektedir (Levy, 2015: Pl 53,1). Benzer form Gülnar Kaya Kilisesi apsis kemerinde de yer almaktadır. Bu yapılarda kırmızı aşı boyası ile aynı bezeme yapılmışken Al Oda da kırmızı, yeşil, siyah ve beyaz renkler kullanılarak üç boyutlu form kazandırılmıştır.⁷ Bu geometrik bezeme, kilise duvarlarına bezenmesinin yanı sıra mozaiklerde de karşımıza çıkmaktadır. Zeugma Müzesi'nde sergilenen Dionysos ve Ariadne Mozaïğini çevreleyen geometrik bezeme yapıda bulunanla benzerlik göstermektedir.

Kilise olarak adlandırılan bölümün batı duvarında İncil'den işlenen konular yer alsa da günümüzde tanımlanamayacak kadar yıpranmıştır. Geçmişte yapılmış olan araştırmalardan yola çıkıldığında tasvir edilen konuların ayrıntıları seçilememekle birlikte, İsa'nın Çarmıhtan İndirilmesi, Anastasis ve Mezarda Melek ve Kadınlar olduğu belirtilmiştir (Koroğlu, 1994: 110). Figürler Kapadokia'da bulunan Karabaş Kilisesi duvar resimlerinin ikinci evresi ile benzerlik göstermektedir (Restle, 1969: 456-464). Ayrıca Al Oda'ya 20 km. uzaklıkta bulunan Kızıl Kaya'daki kilise resimleri ile benzerlikler bulunmaktadır.⁸ Al Oda kaya kilisesindeki figürlü bezemeler kilisenin son tarihini vermektedir.

⁷ Thierry Al Oda'dan bahsederken karşılaştırdığı örneklere göre daha çeşitli bir repertuara sahip olduğunu bezemelere dumanın siyah rengi işlemesine rağmen pembe, yeşil renklerin güzelliği ve uyumunun hala dikkat çekici olduğunu söylemektedir. Thierry, 1976: 110.

⁸ Gough, 1957: 159. Kızıl Kaya için verilen konum araştırılmış olsa da bölgeye dair bir veri elde edilememiştir.

Al Oda Kaya Kilisesi'nde görülen süslemeler, Kappadokia kaya kiliseleri ve şapelleriyle geometrik ve bitkisel bezemeler bakımından benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Tavanda bulunan madalyonlar içindeki haçlar Aya İrini ve Kapadokia'da bulunan İkonoklazma Dönemine tarihli kiliselerde yer alan haçlar ile benzerlik göstermektedir. Kappadokia'daki kaya kiliseriyle benzerlik göstermeyen durum zeminde mozaik'in olmasıdır. Bu bakımdan incelenen örneklerden yola çıkarak Hellenistik üsluplu Roma dönemi döşeme mozaiklerinde görülen bezemeler ile Kappadokia resimlerinden daha çok benzerlikler olduğu görülmektedir (Köroğlu 1994, 112).

Gough yapı ile ilgili tarihlendirmesini 8. veya 9. yüzyılın başları olarak yapmış olup, daha sonraki dönem süslemelerinden ve son olarak Selçuklular tarafından 13. yüzyılda kullanıldığından bahsetmektedir (Gough, 1957: 158, 161). Köroğlu batı duvar resmini hariç tutarak, İkonoklast keşişler tarafından 8-9. yüzyıllarda kullanıldığını söylemektedir (Köroğlu, 1994: 113). Eyice, 8-9 yüzyıldan biraz daha sonra yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Eyice, 1971: 120). Hild-Hellenkemper 11-12. yüzyıla tarihli süslemelerden bahsetmişlerdir (Hild-Hellenkemper ,1990: 173). Yapıda görülen mozaik üzerine Gough'un tarihlendirmesi pagan dönemle bağlantısını olmadığı ve tesseraların iri olmasından dolayı 8. veya 9. yüzyılın başlarına tarihlendirilebileceğinin uygun olduğunu söylemektedir (Gough, 1957: 158). Hild- Hellenkemper ise karşıt görüşte olup mozaikler 3. yüzyılın ilk yarısı veya 4. yüzyıl olarak tarihlendirerek daha erken bir zamanlarda da kullanıldığından bahsetmişlerdir (Hild- Hellenkemper, 1990:173). Eyice zemin mozaikleri için İlkçağ sanatı üslubu taşıdığından bahsetmiştir (Eyice, 1971: 120). Yapı topluluğu gerek tesseraların küçük ve ince işçiliğinden gerekse dikdörtgen mekanın kuzeyinde bulunan merdiven etrafındaki izlerin pagan kült mekanı olduğunu ve paganizmin yasaklanmasından sonra kiliseye dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Kilisenin kullanımını ise, ikonoklazmadan da önce olduğu düşünülmektedir. Duvar süslemelerinden yola çıkarak sonraki tarihlendirme ikonoklazma dönemi ve kilisenin batısında yer alan duvardaki figürlü süslemelerde 11-12. yüzyıl aralığı ve daha sonra Gough'un kazı çalışması esnasında bulunan sikkeden yola çıkarak 13. yüzyılda da kullanıma devam etmiş olabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Kaya Kilisesinin de içinde bulunduğu bu kaya kompleksinin III. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar belirli amaçlarla kullanılmış olan bir yaşam alanı olduğu söylenebilir. Yapılaşmanın gerek mimari gerekse süslemelerle farklı bir dönüşüme uğraması o dönemin kabul gören diniyle doğru orantılıdır. Genel itibariyle Hıristiyanlığın bölgede yayılması ve yasaklanması süreçlerinde de kullanımı olan bu yapı topluluğunun Hıristiyan dini mimarisinde görülmeyen, basamaklar üzerinde bağlama delikleri, zeminde yer alan düzgün oyuklar ve döşeme mozaiği kalıntıları dolayısıyla mekanın Hıristiyanlığın bölgede hakimliği öncesinde pagan nitelikli bir işleve sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu bakımdan Al Oda'nın farklı dine sahip kişiler tarafından da erken dönemlerden itibaren kullanımının olması dikkat çekicidir.

Yapıda geç dönem duvar resimleri ve İkonoklazma Dönemi süslemeleri yer yer benzerlik gösterse de bu süslemelerin tamamının Kappadokiya bir usta elinden çıktığı söylenemez. İkonoklazma Dönemi süslemeleri farklı renklerin kullanımıyla üç boyutluluk kazandırılmış ve mozaiklerin duvara yansımaları olarak düşünüldüğünde bu bezemelerin Orta Asya ülkelerinde yer alan ustaların kilise ve şapelde uygulamış olduğu doğru dekoratif üslubun Kilikia Bölgesi'nde de uygulanmış olma ihtimali düşündürmektedir (Gough, 1957: 161). Bu ustalar tarafından yapılan özenli duvar süslemeleri bölgede eşsiz örnek olması nedeniyle önem arz etmektedir. Kilisenin de içinde bulunduğu kaya mekanların İkonoklazma Dönemi'nde gerek bordür gerekse madalyonların iç içe geçişiyle mekan ayrımlarının yapılmış olduğu gözlenmiştir. Bu durumda her bir mekanın o dönemde farklı bir işlevde kullanıldığı sonucuna götürmektedir.

Al Oda'da yapılan detaylı araştırmalar sonucunda belirli mekanlara işlev önerileri getirilmiş olup mevcut plana eklenerek güncellenmiştir. Bu kaya kompleksinde yer alan son dönem süslemelerin teknik ve stilistik özelliklerinden yola çıkarak XII-XIII. yüzyılın sonuna kadar tarihlendirilmekte olup mekanda o yüzyıllara kadar yaşamın olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKLAR

Alp, Oğuz (2013). “Aksu – Zindan Mağarası MHTHP ΘΕΩΝ ΟΥΕΓΕΙΝΟΣ Kutsal Alanının Restitüsyonu”. ADALYA 16, s.119-141.

Doğan, Özlem (2021). “Kilikia Bölgesi’nde Bulunan Bizans Dönemi Kaya Kiliseleri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Dosogne, L. J. (1987). “Pour Une Problematique De La Peinture D’église Byzantine a L’époque Iconoclaste”. Dumbortan Oaks Papers 41, p.321-337.

Evcim, Seçkin (2015). Dağlık Frigya bölgesi Bizans dönemi kaya mimarisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Eyice, Semavi (1971). “Karadağ (Binbir kilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler”. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gough, Michael (1955). “Early churches in Cilicia”. Byzantinoslavica XVI,2, p.201-211.

Gough, Michael (1957). “A Church of A Iconoclast(?) Period in Byzantine Isauria”. Anatolian Studies 7, p.153-161.

Hild, Friedrich.-Hellenkemper, Hansgerd (1990). “Tabula Imperii Byzantini”, Band 5, Kilikien und Isaurien, 1. Teil, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Karakaya, Çorağan Nilay (2014). “Kayseri’nin Gesi Beldesi, Küçük Bürlüğüz(Subaşı) Köyü İle Ağırnas Vadisi’ndeki Bizans Dönemine Ait Sivil- Zirai Kaya Yapıları”. Turkish Studies 9/10, s.335-358.

Kazhdan, Alexander - Johnson, M. (1991). Trapeza. In The Oxford Dictionary of Byzantium (Vol. 3, p. 2109). New York-Oxford: Oxford University Press.

Koroğlu, Gülgün (1994). “Bizans Sanatı’nda İkonoklazma Dönemi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Levi, Doro (1947). "Antioch Mosaics Pavement I-II". London: Oxford University Press.

Levy, Jolivet (2015). "La Cappadoce Un Siècle de Après" Paris, Geuthener.

Ousterhoud, Robert (1998). "The 1996 Survey at Akhisar Çanlı Kilise". XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 1. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Piccirillo, Michele (2008). "The Mosaics of Jordan. Amman". American Center of Oriental Research Publications.

Restle, Marcell (1969). "Byzantine Wall Painting in Asia Minor I, II, III". Germany: Irish University.

Silkatcheva, Ana (2018). "Mosaics of Jordan Documentation Project: Phase 1". North West Jordan (2011-2013). Jordan: Annual of the Department of Antiquities of Jordan.

Şahin, Derya (2004). "Amisos Mozaïği". Ankara: Dösimm.

Teteriatnikov, B. Natalia (1996). "The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia". Roma: Pontificio Istituto Orientale.

Thierry, Nicole (1976). "Mentalite Iconoclaste En Anatolie". Journal Des Savants 2, p. 81-130.

Yıldırım, Şener – Doğan, Özlem (2020). "Kilikia Bölgesi'nde Bulunan Kızılgöçit Kaya Kilisesi Resim Programı". Arkhaia Anatolika 3, s. 161-177.